

Vid det gigantiska bygget av Lesotho Highlands Water Project har transnationella bolag spelat en mycket tvivelaktig roll.

Foto: Wikipedia

Lesotho tar strid mot storbolagen

Det råder en allmän uppfattning i väst att korruption ligger i Afrikas väsen och att mutor är ett nödvändigt ont som utländska företag måste acceptera om de vill göra affärer på kontinenten. Men det som nu händer i Lesotho visar att respekterade och lönsamma internationella bolag spelar en tvivelaktig roll som anstiftare.

— **VÅRA STJÄRNOR SKA ÅTER STIGA**, säger Masupha Sole och ler mot sin unge vakt.

Vi är i centralfängelset i Maseru, Lesothos huvudstad, och mr Sole är ingen vanlig fånge. En gång ansvarig för *Lesotho Highlands Water Project*, som omfattar multimiljoner USA-dollar, har hans stjärna definitivt dalat; fälld för mutor och försörjning avtjänar han nu ett 15-årigt fängelsestraff.

Vattenprojektet går tillbaka till 1986 när apartheidregimen i Sydafrika och militärregimen i Lesotho slöt avtal om flera stora dammar och sammankopplade tunnlar för att leda vatten från bergen i Lesotho till Sydafrika. Så skulle Sydafrika få vatten för att kunna möta behoven hos en växande befolkning och en expanderande industri. Lesotho skulle i gengäld få ekonomisk

ersättning och också kunna dra nytta av den vattenkraft som genererades. Men det blev ingen lugn resa.

– Vad kan man vänta sig med två olagliga regeringar bakom projektet? Det var dömt att bli korrupt, säger Mabusetsa Lenka vid *Transformation Resource Centre*, en enskild organisation som övervakar sociala och miljömässiga följder av projektet och som för de drabbade samhällenas talan.

NÄR VÄL MILITÄRJUNTAN HADE ERSATTS av en demokratisk vald regering 1993 började skandalen att uppstå. En revision av firman Ernst & Young avslöjade oegentligheter inom *Lesotho Highlands Development Authority*, den halvstatliga myndighet som ledde projektet och vars chef hette Masupha Sole.

Dessa oegentligheter inbegrep missbruk av bostadsprogrammet, personliga utgifter som bokförts på projektet samt nepotism. Därefter följde en genomgripande undersökning, avsked och rättegång. Hela tiden förnekade Sole häftigt att han gjort något fel och hävdade att han var ett offer för politisk häxjakt. Men nätet drogs åt.

Undersökningarna i Lesotho sammanföll med uppluckringar av den ökända banksekretessen i Schweiz och med hjälp av revisorer där upptäcktes en rad olika bankkonton som tillhörde Sole. Domstolen fann att han mellan 1988 och 1997 hade fått motsvarande 8,5 miljoner kronor (i dagens växelkurs), främst genom mellanhänder från entreprenörer och konsulter i projektet.

– I gengäld skulle mellanhänderna få interna siffror från projektets egna ingenjörer och annan detaljerad information som skulle ge avgörande, och olaglig, information till de företag som slogs om de lönsamma kontrakten, förklarar Baroto Matoso, före detta poliskommissarie som nu leder regeringens antikorrupsionsstyrelse.

2002 befanns Sole skyldig till 13 fall av muta och förskingring och dömdes till 18 års fängelse, senare förkortat till 15 år.

FALLET INBEGRIPER DOCK MER än bara en individ. Det finns en allmän uppfattning i väst att korruption ligger i Afrikas väsen och att mutor är ett nödvändigt ont som utländska företag måste acceptera om de vill göra affärer på kontinenten. Men bilden som framträder i Lesotho jävar den åsikten och tyder på att respekterade och lönsamma internationella bolag kan spela en tvivelaktig roll som anstiftare.

– Den korruption som bedrivs av västliga multinationella företag är en farsot i hela Afrika, säger Churchill Maqutu, domare vid Lesothos högsta domstol, utan omsvep.

Hans påstående stärks av två avgörande fakta som framkom vid rättegångarna i Lesotho. Det första är att det inte var Sole själv som öppnade de schweiziska bankkontona utan representanter för en stor fransk entreprenör. För det andra började pengaflödet först när de multinationella företagen hade ingått formella avtal med sina mellanhänder. Dessa avtal inbegrep så kallade *no duck-no dinner*-paragrafer som sa att först när byggnadskontrakten var säkrade skulle mellanhanden få sitt arvode. För myndigheterna visade detta att korruptionen dragits igång av utomstående.

– De visade honom vägen och han blev girig, säger Matoso på sitt kontor i andra änden av stan.

Han drar fram ett omfattande laminerat diagram, stort nog för att täcka hans bastanta konferensbord. Diagrammet visar ett invecklat nät som knyter ihop de 19 inblandade multinationella företagen med åtskilliga mellanhänder och dessa i sin tur med Sole. Mellan dessa punkter går myriader av färgglada linjer, var och en med en summa i US-dollar. Dessa visar flödet av alla de kända mutor som företagen, via mellanhänder, betalade till Sole.

Företagen kan sägas vara en sann "vem-är-vem" för internationellt affärsliv och svenska ögon finner snart ett välkänt namn. ABB Sweden, som fick ett underkontrakt för att leverera turbingeneratorer, uppges ha betalat totalt 1,5 miljoner kronor till Zaliswonga Bam som var mellanhand för flera av företagen. Hälften av dessa pengar gick sedan till Sole.

– Bam avled 1999 och eftersom ABB inte hade någon representant i Lesotho vid tiden för åtalen kunde myndigheterna inte ställa företaget till svars, säger Matoso lite besviket.

ANDRA FÖRETAG HADE INTE SAMMA TUR. Kanadensiska *Acres International* dömdes år 2003 till 15 miljoner kronor i böter för att ha använt Bam och hans fru för att muta Sole. Följande år dömdes tyska *Lahmeyer International* till böter på 10 miljoner som höjdes till 12 när de överklagade domen.

Jacobus du Plooy, som agerade å det italienska företaget *Impregilos* vägnar, erkände att han mutat Sole och fick betala 500 000 kr i böter.

Franska *Schneider Electric*, tidigare *Spie Batignolles*, erkände år 2004 16 fall av mutor till Sole och dömdes till 10 miljoner kronor i böter.

Ytterligare en seger för åklagarsidan var det beslut som Världsbankens sanktionskommitté tog i juli 2004 och som förhindrar att *Acres* under tre år får nya kontrakt i projekt finansierade av världsbanken.

Banken har spelat en central roll från Lesotho-projektets första dag genom att sätta ihop den komplicerade finansieringen. Sanktionerna mot *Acres* var en helomvändning. Redan 1999 undersökte banken *Acres* och friade det från anklagelser om förseelser och innan dess hade banken varit emot Soles avstängning under de första undersökningarna.

DENNA ÄNDRADE INSTÄLLNING är en del i en större trend. Guido Penzhorn, som leder åklagarteamet, säger att i början möttes han och kollegorna av stor skepsis och till och med argans av biståndsgivande länder och deras myndigheter.

– Det finns en känsla i Lesotho såväl som i Sydafrika, att den

Ett tecken på det internationella samfundets motsträvighet är den totala bristen på vilja att fullfölja tidigare löften att ge ekonomiskt bidrag till de enorma rättegångskostnaderna.

Lesotho Highlands Water Project är ett av världens största pågående byggen. Det ska, när det är färdigt, bestå av fem dammar och 200 kilometer tunnlar genom Maluti-bergen för att ge Sydafrika vatten, samt ett 72-megawatt vattenkraftverk som ska ge Lesotho el. Vid bygget av den första dammen tvingades 27 000 människor flytta från sin mark, för den an-

dra dammen rörde det sig om 325 hushåll. Arbetarna strejkade flera gånger mot dåliga förhållanden. Otillräcklig kompensation och brutna löften har lett till ökad fattigdom bland den drabbade befolkningen.

Läs mer om följderna för folk och miljö på:
www.irm.org/pdf/lesotho/WrongSide2006.pdf

första världens intresse inte ligger i en lyckad utgång av de pågående åtalerna utan främst i att skydda de inblandade bolagens intressen.

Det första riktiga stödet kom från den schweiziska regeringen och först långt senare kunde åklagarna dra nytta av samarbete med undersökningsteam från EU:s antikorrupsionsenhet och Världsbanken.

Ett annat tecken på det internationella samfundets motsträvheter är den totala bristen på vilja att fullfölja tidigare löften att ge ekonomiskt bidrag till de enorma rättegångskostnaderna. Lesotho är ett av världens fattigaste länder och dess folk står inför kronisk livsmedelsbrist och en allvarlig hiv/aidsepidemi. Kampen mot korruption är en prioritering för regeringen men den tar i anspråk resurser som behövs i program för att stödja de fattigaste och svagaste grupperna.

TROTS FRAMGÅNGARNA är åklagarna i Maseru inte nöjda.

– Vi visste hela tiden att Sole inte var den ende som jobbade inifrån projektet, säger Baroto Matoso vid antikorrupsionskontoret, och nu kan vi bevisa det.

Tidigare i år kom nya åtal om mutor och förskingring, denna gång mot Reatile Mochebelele som tidigare satt på en hög position i *Lesotho Highlands Water Commission* och en av dennes kollegor.

Mochebelele har tidigare varit vittne i ett andra åtal mot *Lahmeyer International*. Men åklagarna har meddelat att detta åtal dragits tillbaka och den stora frågan nu är om tjänstemän från företaget kommer att vittna inför åklagarna. Om så sker blir det ännu ett ordentligt genombrott. Hittills har samtliga fall karaktäriserats av en ogenomtränglig mur av tystnad där ingen av de inblandade velat tala. Till och med Sole har vägrat att samarbeta i utbyte mot lindrigare straff.

De nya anklagelserna kom som en chock för många i Lesotho och kan bli en kontinental pinsamhet eftersom Mochebelele under senare år har varit rådgivare inom Nepad, det program som Afrikanska Unionen har som sitt viktigaste verktyg för att sträva mot gott styrelseskick på kontinenten. Hans rättegång ska börja i oktober.

Lesothos regering har rönt internationell uppskattning för

sitt engagemang att bekämpa korruption. Ändå kämpar landet för att vidmakthålla en fläckfri bild av sina politiska ledare inför invånarna. De pengar som vattenexporten till Sydafrika skulle generera var avsedda för utveckling av lokalsamhället men har i stället hamnat i fonder karaktäriserade av misskötsel och politiskt vanstyre.

Vart tar pengarna vägen?

– Till att köpa Mercedes Benz till alla, säger syrligt en tidigare anställd vid en av de utvecklingsfonder som tar hand om pengarna. Anspelningsen är klar. Media i Maseru har på senare tid avslöjat hur ministrar och högra tjänstemän köper lyxbilar för motsvarande bara några tusen kronor genom en effektiv subvention från statliga fonder.

– Detta kanske inte är korruption utan självberikande och det är moraliskt fel, säger den frispråkige domaren Maqutu.

Han oroar sig för att när den andra fasen av vattenprojektet drar igång har kriminella karaktärer lärt sina läxor och att det då kommer att bli ännu svårare att upptäcka korrupta metoder.

DÄRFÖR ÄR DET INTE FÖRVÄNANDE att grupper i civilsamhället sätter allt hårdare press på regeringen. De betonar de många negativa följder som korruption medför för de fattigaste grupperna. För det första har de inte fått fördelar av projektet och de 27 000 som tvingades flytta har inte fått tillräcklig kompensation. För det andra har projektkostnaderna ökat inte bara genom mutorna utan också för att entreprenörerna inte valdes på grund av duglighet. Det betyder att de magra resurser som skulle ha gått till att stärka social utveckling och att bekämpa fattigdom har slösats bort.

För framtiden kräver därför *Transformation Resource Centre* att anbudsförfarandet ska redovisas för att därmed öka öppenheten. De vill även se bättre kompensation för de omflyttade byarna, en större del av vattnet ska användas av de fattiga hushållen och för konstbevakning och att människorna får ett rejält inflytande på hur projektpengar används.

Kampen mot korruption är en kamp mot fattigdom, hävdar de.

SEBASTIAN LEVINE

FN-anställd i Lesotho från 1999 till 2003, arbetar idag för UNDP i Namibia